

บทที่ 1

ศาสตร์พระราชา

เนื้อหาในบทนี้ ต้องการนิยามความหมายของศาสตร์พระราชา หรือองค์ความรู้ ในเชิงปรัชญา แนวคิด นวัตกรรมทั้งหมดของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช (พ.ศ. 2470 – 2559) ความสำคัญ การจัดหมวดหมู่ และประเภทของศาสตร์พระราชา เพื่อประโยชน์ ในการศึกษา สืบสานในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของไทย อย่างก้าวหน้า ทัดเทียม และเท่าทัน เพื่อให้เกิดความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน ทัดเทียมอารยประเทศ

ศาสตร์พระราชา (The King's Philosophy) เป็นคำศัพท์ที่เกิดใหม่ เพิ่งใช้กันอย่าง แพร่หลาย หลังจากพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช สวรรคตใน พ.ศ. 2559 ก่อนวันเวลาดังกล่าวแล้วอาจมีใช้บ้างแต่เฉพาะหน่วยงาน หรือนักวิชาการที่ทำงานเกี่ยวข้องกับ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ไม่แพร่หลายสู่สื่อสารมวลชน แต่หลังจากพลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี และหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ได้น้อมนำ “ศาสตร์พระราชา” มาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตและบริหารประเทศ ในรายการ “ศาสตร์ พระราชาสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน” ออกอากาศทางโทรทัศน์รวมการเฉพาะกิจแห่งประเทศไทย คำว่า “ศาสตร์พระราชา” ก็แพร่หลายกว้างขวางยิ่งขึ้น

องค์ความรู้ และนวัตกรรมของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช เพื่อพัฒนาช่วยเหลือปวงชนชาวไทยผู้ทุกข์ยากก่อน พ.ศ. 2559 ได้แยกออกตามองค์ความรู้ ปรัชญา แนวคิด ทฤษฎี และนวัตกรรมแต่ละอย่าง เช่น ทฤษฎีใหม่ (The New Theory) ปรัชญาของเศรษฐกิจ พอเพียง (Sufficiency Economy) ศาสตร์เกี่ยวกับการจัดการน้ำ ศาสตร์เกี่ยวกับการจัดการสหกรณ์ ศาสตร์เกี่ยวกับการจัดการดิน ศาสตร์เกี่ยวกับการจัดการป่าและสิ่งแวดล้อม ศาสตร์เกี่ยวกับศิลปะ และการดนตรี ศาสตร์ด้านการศึกษา ศาสตร์เกี่ยวกับนวัตกรรม เช่น ฝนหลวง หล้าแฝก โครงการ แก่齡ดิน การพัฒนาไบโอดีเซลจากน้ำมันปาล์ม กังหันน้ำชัยพัฒนา อุทกพลวัต หรือกังหันผลิตไฟฟ้า ด้วยพลังน้ำไหล เป็นต้น

ในปัจจุบันนับตั้งแต่ พ.ศ. 2559 เป็นต้นมา องค์ความรู้ปรัชญา แนวคิด ทฤษฎี และ นวัตกรรมดังกล่าวแล้ว เรียกว่า “ศาสตร์พระราชา”

1.1 ความหมาย

ความหมายหรือนิยามของศาสตร์พระราชา ได้มีผู้ให้ความหมายคล้ายกันดังนี้

ห้องสมุดมั่นพัฒนา (2018) ได้กล่าวถึงความหมายของศาสตร์พระราชา โดยนำคำอธิบายของ ม.ร.ว. ดิศนัดดา ดิศกุล เลขาธิการมูลนิธิแม่ฟ้าหลวง ในพระบรมราชูปถัมภ์ เป็นหนึ่งในผู้ที่ได้สัมผัสและริเริ่มนำองค์ความรู้ของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชไปใช้และเกิดผลสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรมได้ให้นิยามองค์ความรู้ที่สำคัญของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช นี้ว่าเป็น “ศาสตร์พระราชา” โดยกล่าวว่า “ศาสตร์พระราชาคือ การลงไปศึกษาเรียนรู้จากชุมชน ให้ชุมชนบอกว่าปัญหาคืออะไร ความต้องการของชาวบ้านคืออะไร พระเจ้าอยู่หัวทรงทำให้เห็นมาตลอด หรือแม้แต่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงไปนั่งคุยกับชาวบ้าน ผ้าเอามาดูที่ละชิ้นแล้วบอกว่า อันนี้ดี อันนี้ไม่ดี และควรจะทำยังไงต่อ คุณภาพของผ้าจึงดีขึ้นเรื่อย ๆ ถ้าไม่มีพระองค์ ป่านนี้ผ้าไหมคงสูญหายไปจากเมืองไทยแล้ว และนี่ก็คือศาสตร์พระราชานี้”

ไม่เพียงเท่านั้น ผู้ทำงานสนองคุณแผ่นดินมาเกือบ 5 ทศวรรษยังบอกว่า นอกจากศาสตร์พระราชแล้ว ยังมีศาสตร์พระราชานี้ ศาสตร์สมเด็จพระเจ้า ศาสตร์สมเด็จพระเทพฯ โดยมีพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงเป็น “ผู้นำ” ของศาสตร์ทุกศาสตร์ นั่นเอง

สมบัติ นพรัก (2561, น.28) ได้ให้ความหมายว่า ศาสตร์พระราชาคือ หมายถึง ความรู้ (Knowledge) ที่เกิดจากปัญหา (Wisdom) ด้วยการศึกษาค้นคว้า ทดลอง จนเกิดเป็นองค์ความรู้ (Body of Knowledge) ของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช จนกระทั่งเป็นโครงการตามพระราชดำริถึง 4,685 โครงการ ครอบคลุมปัจจัยแวดล้อมที่สำคัญต่อชีวิต ได้แก่ ด้านแหล่งน้ำ ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านการเกษตร ด้านคมนาคมและการสื่อสาร ด้านสาธารณสุข ด้านสังคม และด้านการศึกษา ฯลฯ และการดำรงชีวิตด้านส่งเสริมอาชีพของมนุษยชาติตั้งแต่เกิดจนตาย องค์ความรู้ทั้งหมดคือแนวทางการดำเนินการ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ทั้งหมด

“ศาสตร์พระราชา” และ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ส่งผลให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development)

พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา (2560, น.7) กล่าวในรายการ “ศาสตร์พระราชาสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน” เมื่อวันที่ 21 ตุลาคม 2559 โดยรัฐบาลได้น้อมนำศาสตร์พระราชมานำบริหารประเทศเพื่อสร้างการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยประชาชนทุกคนร่วมมือกันสานต่อพระราชปณิธาน ขับเคลื่อนประเทศสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน

“ศาสตร์พระราชาของพระองค์ ได้แก่ พระราชดำริ คือ แนวคิดและปรัชญาพระราชดำริส คือ คำสั่งสอน ตักเตือน ให้สติ พระราชกรณียกิจ คือ หลักการทรงงาน และพระราชจริยาวัตร

ของพระองค์ คือ การประพุดิตนเป็นแบบอย่างที่ดี แก่ปวงพสกนิกรชาวไทยซึ่งจะยังคงอยู่คู่แผ่นดินไทยตลอดไป สามารถน้อมนำประยุกต์ใช้ได้ในทุกระดับ ตั้งแต่การประกอบกิจวัตรประจำวัน และสัมมาชีพของแต่ละบุคคล ไปจนถึงการบริหารราชการแผ่นดิน เพื่อสร้างการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งเป็นแนวทางให้กับรัฐบาลและข้าราชการทุกคน

ทั้งนี้ ศาสตร์พระราชายังได้รับการยกย่องในเวทีระดับโลกและสอดคล้องกับวาระของโลก คือ เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนขององค์การสหประชาชาติ SDGs 2030 คือ อีก 15 ปีข้างหน้า ได้แก่ หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ที่พระราชทานแก่ปวงชนชาวไทย มากกว่า 40 ปี และได้รับการเชิดชูสูงสุดจากองค์การสหประชาชาติ โดย นายโคฟี อันนัน เลขาธิการองค์การสหประชาชาติ ได้ทูลเกล้าฯ ถวายรางวัลความสำเร็จสูงสุดด้านการพัฒนามนุษย์ เนื่องจากเห็นว่า เป็นปรัชญาที่สามารถสร้างภูมิคุ้มกัน ในตนเอง สุขุมชน สุขสังคม ในวงกว้างขึ้นในที่สุด โดยองค์การสหประชาชาติ ได้สนับสนุนให้ประเทศต่าง ๆ ที่เป็นสมาชิกทั่วโลก ได้ยึดถือเป็นแนวทางสู่การพัฒนาประเทศแบบยั่งยืน ตลอดระยะเวลา กว่า 2 ปีที่ผ่านมา รัฐบาลได้ส่งเสริมให้ประชาชนได้น้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ไปประยุกต์ใช้ในหลาย ๆ รูปแบบ เช่น การจัดทำบัญชีครัวเรือน เพื่อลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ สร้างความเข้มแข็งให้กับครอบครัว ซึ่งเป็นสถาบันสังคมที่เล็กที่สุด แต่เป็นสถาบันที่มีความสำคัญที่สุด เพราะเป็นหน่วยสังคมแรกที่เลี้ยงดูอบรมสั่งสอนและหล่อหลอมชีวิตของคนในครอบครัว เป็นแหล่งผลิตคนเข้าสู่สังคมต่อไป”

วิชญ์ เครื่องาม (2560, น.8) ได้ให้ความหมายว่า “องค์ความรู้สำคัญ ที่ทรงศึกษา สั่งสมพัฒนา เพื่อการพัฒนาประเทศให้ประชาชนอยู่ดีกินดี มีความสงบสุข ตั้งอยู่บนพื้นฐานของกิจที่ทรงทำ คำที่ทรงแนะนำ/สอนจากพระประสพการณ์ 3 มิติ คือ มิติที่ 1 ศาสตร์แห่งการพัฒนา มิติที่ 2 ศาสตร์แห่งความประพุดิต การครองตนในสังคมอย่างสงบสุข มิติที่ 3 ศาสตร์แห่งการอยู่ร่วมกัน ประองดองและสงบสุข ซึ่งมีพื้นฐานมาจาก 3 ป. ได้แก่ ปฏิบัติ ปรียัติ และปฏิเวธ

จากความหมายของ 3 ป. อธิบายได้ว่า ทรงทำให้เห็นเด่นชัดในด้านการปฏิบัติ เช่น การประดิษฐ์นวัตกรรม การแก้ปัญหาดิน การแก้ปัญหาน้ำ การแก้ปัญหาค่า การแก้ปัญหาค่าความยากจนของราษฎร ปรียัติ คือ ทรงสอน ทรงชี้แนะให้ปฏิบัติจริง ๆ รวมทั้งการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมและแบบแผนของการประพุดิตที่ดั่งงาม ปฏิเวธ คือ ผลงานจากการทรงกระทำ เกิดประโยชน์แก่ประชาคม และประเทศชาติ รวมทั้งนานาชาติ เพราะในปัจจุบันหลายประเทศได้น้อมนำศาสตร์พระราชามาเป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศ

คณะอนุกรรมการการศึกษาปรัชญา ทฤษฎีแห่งศาสตร์พระราชา (2560, น.10) ได้ให้ความหมายว่า “ศาสตร์พระราชา” หมายถึง บรรดาองค์ความรู้และภูมิปัญญาของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ที่ได้พระราชทานผ่านวิธีการต่าง ๆ

ด้วยความมุ่งหมายที่จะพัฒนา ป้องกันหรือแก้ไขปัญหาเพื่อประโยชน์สุขแก่เหล่าพสกนิกรและส่งผลถึงมนุษยชาติ ทั้งปวง ให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมั่นคง สันติสุขและยั่งยืน

ดร.มนัส สุวรรณ (2560, น.2) ได้ให้ความหมายว่า ศาสตร์พระราชา คือ องค์ความรู้ที่เกิดจากการคิด การค้นคว้า และการทดลองของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ด้วยการบูรณาการศาสตร์ชาวบ้าน หรือที่เรียกว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับศาสตร์สากล จนเกิดเป็นแนวทางปฏิบัติที่ดีที่สุด (Best Practices) ที่สามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ได้จริง

นายแพทย์เกษม วัฒนชัย (2558, น.12-24) ได้กล่าวถึงคำว่าศาสตร์พระราชาไว้ว่า ศาสตร์แห่งการพัฒนาในสังคมไทย มีสามศาสตร์ คือ ศาสตร์ชาวบ้าน ศาสตร์สากล และศาสตร์พระราชา ศาสตร์อื่นที่สามประเทศอื่นไม่มี และได้พูดย่อ ๆ ว่า ศาสตร์พระราชา คือ โครงการตามพระราชดำริที่พันกว่าโครงการ มีหมด การจัดการดิน การจัดการน้ำ การเกษตรกรแปรรูปพลังงานทางเลือก สิ่งแวดล้อมชุมชน การปลูกป่า ปลูกต้นไม้ ปลูกพืชผักสวนครัว โครงการพระราชดำริมีทุกอย่าง (เกษม วัฒนชัย, 2558, น.15)

จากความหมายต่าง ๆ สรุปได้ว่า ศาสตร์พระราชา คือ องค์ความรู้ที่เกิดจากความฉลาดรู้ในด้านวิทยาศาสตร์ ศิลปศาสตร์ ชีวิตวัฒนธรรม และนวัตกรรมต่าง ๆ ซึ่งเกิดจากการศึกษาเพื่อความฉลาดรู้ของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช องค์ความรู้ที่ได้นำไปปฏิบัติก่อประโยชน์ให้กับสังคม ประเทศชาติ และความฉลาดรู้ คือ “รู้แล้วสามารถนำไปใช้ประโยชน์จริง ๆ โดยไม่เป็นพิษเป็นโทษ..” (พระบรมราโชวาท ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วันที่ 22 มิถุนายน พุทธศักราช 2524 ใน ชูสิทธิ์ ชูชาติ, 2559, น.27, 27-33)

ศาสตร์พระราชา เป็นศัพท์ซึ่งปรากฏครั้งแรกเมื่อไร ไม่สามารถสรุปได้แน่นอน แต่มีหลักฐานเด่นชัดว่า ศาสตราจารย์ นายแพทย์เกษม วัฒนชัย ได้กล่าวคำว่า “ศาสตร์พระราชา” ตั้งแต่พ.ศ. 2557 และได้ให้ความหมายไว้กว้าง ๆ ดังกล่าวมาแล้ว และเลขาธิการมูลนิธิแม่ฟ้าหลวง ม.ร.ว.ดิศนัดดา ดิศกุล ก็ได้กล่าวถึงคำว่า “ศาสตร์พระราชา” และให้ความหมายไว้ก่อนปลายปี พ.ศ. 2559 เช่นเดียวกัน ดังนั้น “ศาสตร์พระราชา” จึงเป็นคำศัพท์ใหม่ในการเรียกขานองค์ความรู้และนวัตกรรมของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ก่อนเวลาดังกล่าวแล้วเรียกชื่อแตกต่างกันออกไปตามแต่ละศาสตร์ และนวัตกรรม เช่น ทฤษฎีใหม่ ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง หลักการทรงงาน เป็นต้น

1.2 ประเภทของศาสตร์พระราชา

การแบ่งหมวดหมู่ประเภทของศาสตร์พระราชา ซึ่งครอบคลุมศาสตร์และศิลปะแตกต่างกันออกไปบ้าง ขึ้นอยู่กับการจัดประเภทให้สอดคล้องกับพันธกิจของแต่ละหน่วยงาน

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (กปร.) ได้แบ่งประเภทของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริออกเป็น 8 ประเภท (จดจารพระมหากรุณาพระมหากษัตริย์นักพัฒนาเพื่อปวงประชาร่มเย็น (2555, น.282)

1. โครงการการเกษตร
2. โครงการสิ่งแวดล้อม
3. โครงการสาธารณสุข
4. โครงการส่งเสริมอาชีพ
5. โครงการการพัฒนาแหล่งน้ำ
6. โครงการการคมนาคม / การสื่อสาร
7. โครงการสวัสดิการสังคม / การศึกษา
8. โครงการแบบบูรณาการอื่น ๆ

จำนวนโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตั้งแต่ปี 2495 – 2556 มีจำนวน 4,685 โครงการ ข้อมูล ณ เดือนกันยายน 2559 มีจำนวน 4,741 โครงการ แบ่งได้ 8 ประเภท คือ

1. โครงการพัฒนาด้านแหล่งน้ำ	3,248	โครงการ
2. โครงการพัฒนาด้านการเกษตร	170	โครงการ
3. โครงการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม	182	โครงการ
4. โครงการพัฒนาด้านส่งเสริมอาชีพ	339	โครงการ
5. โครงการพัฒนาด้านสาธารณสุข	58	โครงการ
6. โครงการพัฒนาด้านคมนาคม/สื่อสาร	87	โครงการ
7. สวัสดิการสังคมและการศึกษา	398	โครงการ
8. โครงการพัฒนาแบบบูรณาการ	259	โครงการ

มูลนิธิปิดทองหลังพระ สืบสานแนวพระราชดำริ ได้ยึดองค์ความรู้ตามพระราชดำริ 6 มิติ คือ น้ำ ดิน เกษตร พลังงานทดแทน ป่า และสิ่งแวดล้อม ที่สอดคล้องกับองค์ความรู้สากล องค์ความรู้ของครุภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นกรอบการทำงาน ยึดหลักการพัฒนาตามแนวพระราชดำริ คือ เข้าใจ เข้าถึง และพัฒนา

การเข้าใจ คือ การสร้างให้เกิดความเข้าใจในข้อมูลพื้นฐาน ด้วยการศึกษาข้อมูลทุกมิติ ของชุมชน ค้นหารากของปัญหา และรวบรวมองค์ความรู้ของโครงการพระราชดำริทั่วประเทศ

การเข้าถึง เป็นเรื่องการสื่อสารและสร้างการมีส่วนร่วม โดยมุ่งสื่อสารสร้างความเข้าใจและความมั่นใจกับชุมชน ร่วมกัน วิเคราะห์ปัญหาและความต้องการของชุมชน และให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนามากที่สุด

การพัฒนา เป็นเรื่องของการเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพชุมชน สร้างทีมพี่เลี้ยง การออกแบบหลักสูตรและแผนการพัฒนา การศึกษาดูงาน แลกเปลี่ยนเรียนรู้และฝึกปฏิบัติของชุมชน รวมทั้งการให้ทีมพี่เลี้ยงให้คำแนะนำในชุมชนและติดตามสนับสนุนประเมินผล

บันไดทั้งสามขั้นนี้ จะทำให้ชุมชนมีความเป็นเจ้าของและนำไปสู่ความยั่งยืนของการพัฒนา ในที่สุดบันไดทั้ง 3 ขั้นนี้มุ่งไปสู่การพัฒนาให้ชุมชนมีความเป็นเจ้าของและนำไปสู่ความยั่งยืนในที่สุด (ห้องสมุดมั่นพัฒนา, ม.ป.ป.)

6 มิติของการพัฒนาของมูลนิธิปิดทองหลังพระ ประกอบด้วย

1. **มิติน้ำ** ปกป้องและแก้ไขปัญหาดังแต่ต้นน้ำไปจนถึงปลายน้ำ การพัฒนาแหล่งน้ำ การเก็บน้ำให้อยู่ในประเทศให้นานที่สุด การใช้น้ำทุกหยดให้เกิดประโยชน์สูงสุด

2. **มิตินดิน** การป้องกันและแก้ไขปัญหาน้ำในเรื่องของสภาพดินซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการทำการเกษตร ปรับปรุงดิน ปลูกหญ้าแฝก

3. **มิติพลังงานทดแทน** การปรับใช้พลังงานให้เหมาะสมกับท้องถิ่นโดยการคิดค้นและพัฒนา พลังงานทางเลือกที่ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ ไบโอดีเซล เชื้อเพลิงสีเขียว

4. **มิติเกษตร** การเกษตรทฤษฎีใหม่มาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดในแต่ละพื้นที่เกษตร ทฤษฎีใหม่

5. **มิติป่าไม้** การลดการตัดไม้ทำลายป่าและส่งเสริมให้มีการปลูกป่าในรูปแบบต่าง ๆ โดยการปลูกฝังจิตสำนึกให้ชุมชน เห็นความสำคัญของป่า อนุรักษ์ ดูแลรักษาและใช้ประโยชน์จากป่าอย่างถูกวิธี เพื่อให้มนุษย์กับธรรมชาติอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข

6. **มิตีสิ่งแวดล้อม** การนำแนวทางการกำจัดของเสียและบำบัดน้ำเสียมาใช้ให้เกิดประสิทธิภาพ เป็นการดำรงชีวิตอยู่อย่างเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมในระยะยาว กำจัดขยะ บำบัดน้ำเสีย

อย่างไรก็ตาม การแบ่งองค์ความรู้เรื่องศาสตร์พระราชามาของมูลนิธิปิดทองหลังพระ มีวัตถุประสงค์ในการสืบสานงานพัฒนาตามแนวพระราชดำริ แต่ศาสตร์หรือศิลปะบางอย่างที่ไม่ได้เกี่ยวข้องโดยตรงกับการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน องค์ความรู้จึงไม่ได้จัดอยู่ใน 6 มิติ ดังกล่าวแล้ว

คณะอนุกรรมการศึกษาปรัชญา ทฤษฎีแห่งศาสตร์พระราชามา (2560, น.14-115) ได้วิจัยเรื่องศาสตร์พระราชามา แล้วสรุปเกี่ยวกับการจัดประเภทของศาสตร์พระราชามาได้ 3 ประการ

1. แนวทางการเรียนรู้ศาสตร์พระราชามา ประกอบด้วย

1.1 แนวทางการเรียนรู้ศาสตร์พระราชามาโดยมิติ “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา”

1.2 แนวทางการเรียนรู้ศาสตร์พระราชามาโดยมิติ “ภูมิสังคม”

- 1.3 แนวทางการเรียนรู้ศาสตร์พระราชาดูโดยมิติ “หลักการทรงงาน 23 ข้อ”
- 1.4 แนวทางการเรียนรู้ศาสตร์พระราชาดูโดยมิติ “การสร้างคนด้วยการศึกษาและการเรียนรู้”

1.5 แนวทางการเรียนรู้ศาสตร์พระราชาดูโดยมิติ หลัก 3 ป.

2. หัวใจของศาสตร์พระราชาดู

2.1 ศาสตร์แห่งการพัฒนา

2.2 ศาสตร์แห่งความประพฤติ

2.3 ศาสตร์แห่งการอยู่ร่วมกัน

หัวใจของศาสตร์พระราชาดู เป็นศาสตร์หรือแนวคิดในการสอนคนให้เป็นคนดี มีคุณธรรม จริยธรรม ความรู้ ความพอเพียง ความเพียร สติ ปัญญา วินัย ความเสียสละ ความสามัคคี ฯลฯ แนวคำสอนดังกล่าวแล้ว วิเคราะห์ สังเคราะห์จากพระราชดำรัส พระบรมราโชวาท ณ เวทีกาสด่าง ๆ (ชูสิทธิ์ ชูชาติ, 2559, น.27-61)

3. ศาสตร์พระราชาดูเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน

3.1 ศาสตร์พระราชาดูว่าด้วยการจัดการน้ำ

3.2 ศาสตร์พระราชาดูว่าด้วยสหกรณ์

3.3 ศาสตร์พระราชาดูว่าด้วยการจัดการดิน

3.4 ศาสตร์พระราชาดูว่าด้วยการจัดการป่าและสิ่งแวดล้อม

3.5 ศาสตร์พระราชาดูว่าด้วยนวัตกรรม

3.6 ศาสตร์พระราชาดูว่าด้วยเกษตรทฤษฎีใหม่

3.7 ศาสตร์พระราชาดูว่าด้วยปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

จากศาสตร์พระราชาดูดังกล่าวแล้ว อธิบายได้ดังนี้

3.1 ศาสตร์พระราชาดูว่าด้วยการจัดการน้ำ พระราชกรณียกิจเรื่องน้ำ ได้แก่ ฝายต้นน้ำลำธาร อ่างเก็บน้ำ โครงการฝนหลวง เชื้อน ประตุน้ำอุทกวิทยาประสิทธิ์ (เขื่อนป้องกันน้ำเค็มพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง นครศรีธรรมราช) แก้มลิง คลองลัดโพธิ์

3.2 ศาสตร์พระราชาดูว่าด้วยสหกรณ์ การสหกรณ์เป็นระบบการรวมกลุ่มของผู้ผลิตเพื่อจัดการวางแผนในการจำหน่าย จ่ายแจกสินค้าออกสู่ผู้บริโภค โดยไม่มีพ่อค้าคนกลางเข้ามา กำหนดราคา ระบบสหกรณ์ เป็นระบบที่ช่วยให้ระบบการตลาดครบวงจร คือ ตั้งแต่การผลิต (Production) การกำหนดราคา (Price) การส่งเสริมการตลาด (Promotion) และช่องทางการจัดจำหน่าย (Place) การสหกรณ์ถ้าได้รับการส่งเสริมจะช่วยพัฒนาระบบการผลิตแบบครบวงจรของชาวบ้าน และยกฐานะระบบการผลิตของชาวบ้านได้อย่างเท่าเทียม เท่าทัน และยั่งยืน

ในปัจจุบันวงการตลาดในระบบทุนนิยม เป็นอุปสรรคสำคัญต่อความก้าวหน้าของระบบ สหกรณ์ในประเทศไทย กลไกการตลาดเสรีแบบผูกขาด เป็นอุปสรรคสำคัญในการขัดขวางระบบ การสหกรณ์

สหกรณ์ในประเทศไทย ซึ่งตั้งขึ้นโดยการสนับสนุนของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ได้แก่ สหกรณ์หมู่บ้านหุบกะพง ซึ่งเป็นสหกรณ์แห่งแรก สหกรณ์การเกษตร สันกำแพง จำกัด สหกรณ์โคนมหนองโพราชบุรี จำกัด

แนวพระราชดำริเรื่องสหกรณ์ในเวลาต่อมาได้เกิดสหกรณ์ขึ้นอีกหลายแห่ง สหกรณ์ โพนยางคำ สกลนคร สหกรณ์โคนมบ้านบึง สหกรณ์การเกษตรบ้านบึง จำกัด สหกรณ์ประมงชลบุรี จำกัด ในประเทศไทยมีสหกรณ์ที่จดทะเบียนประมาณ 700 สหกรณ์ แต่ไม่มีสหกรณ์เกี่ยวกับการค้าข้าว ทั้ง ๆ ที่เป็นพืชเศรษฐกิจ และชาวนาเป็นกระดูกสันหลังของชาติ

3.3 ศาสตร์พระราชาวาดด้วยการจัดการดิน พระราชกรณียกิจเกี่ยวกับการจัดการดิน ได้แก่ การแก่งดิน คือ ทำให้ดินเป็นกรดจัด จากนั้นหาวิธีปรับปรุงดินให้ดีขึ้น การห่มดิน หญ้าแฝก การพัฒนาดินทราย ดินดาน ดินเค็ม เป็นต้น

3.4 ศาสตร์พระราชาวาดด้วยการจัดการป่าและสิ่งแวดล้อม ศาสตร์ในเรื่องนี้ ได้แก่ การปลูกป่าโดยไม่ต้องปลูก การปลูกป่าทดแทน การปลูกป่าตามไหล่เขา การฟื้นฟูสภาพป่า ฯลฯ

การปลูกป่า 3 อย่าง ได้ประโยชน์ 4 อย่าง ตามแนวพระราชดำริ มีดังนี้

“เดี๋ยวนี้ทุกคนก็คงเข้าใจแล้วว่า ป่า 3 อย่าง นั้น คืออะไร แต่ให้เข้าใจว่า ป่า 3 อย่างนี้ มีประโยชน์ 4 อย่าง ไม่ใช่ 3 อย่าง ป่า 3 อย่าง ที่บอกว่าเป็นไม้พื้น เป็นไม้ผล และไม้สร้างบ้านนั้น ความจริงไม้พื้นกับไม้ใช้สอยก็อันเดียวกัน ไม้สร้างบ้านกับไม้ใช้สอยก็อันเดียวกัน แต่เราแบ่ง ออกไป เป็นไม้ทำพื้น ไม้สร้างบ้านเรือน รวมทั้งไม้ทำศิลปหัตถกรรมแล้วก็ไม้ผล...”

“เรื่องป่า 3 อย่างคือไม้พื้น ไม้ผล ไม้สร้างบ้าน ประชาชนมีความรู้ ทั้งคน ที่อยู่บนภูเขา ในที่ราบ เขามีความรู้ เขาทำงานมาตั้งหลายชั่วคนแล้ว เขาทำกันอย่างดีเขามีความรู้ ความเฉลียวฉลาด เขารู้ว่าตรงไหนควรจะทำกิจกรรมเขารู้ว่าที่ไหนควรจะเก็บไม้ไว้ แต่ว่าที่เสียไปเพราะว่าพวก ที่ไม่รู้เรื่อง ไม่ได้ทำมานานแล้ว ทั้งมานานแล้ว ทั้งกสิกรรมมานานแล้ว ก็ไม่รู้เรื่อง แล้วก็มาอยู่ในที่มี ความสะดวก ก็เลยทำให้เชื่อว่าชีวิตมันเป็นไปได้โดยที่ทำการกสิกรรมที่ถูกต้อง”

“การปลูกป่า 3 อย่างได้แต่ให้ประโยชน์ 4 อย่าง ซึ่งได้แก่ ไม้ผล ไม้สร้างบ้าน และไม้พื้นนั้น สามารถให้ประโยชน์ได้ถึง 4 อย่างคือ นอกจากประโยชน์ในตัวเองตามชื่อแล้ว ยังสามารถให้ประโยชน์ ที่ 4 ซึ่งเป็นข้อสำคัญคือสามารถช่วยอนุรักษ์ดินและน้ำลำธารด้วย”

“การปลูกป่า ถ้าให้ราษฎรมีประโยชน์ให้เขาอยู่ได้ให้ใช้วิธีปลูกไม้ 3 อย่าง แต่มีประโยชน์ 4 อย่าง คือ ไม้ใช้สอย ไม้กินได้ ไม้เศรษฐกิจ โดยปลูกทรงรับการชลประทาน ปลูกรับการช้บน้ำ และ

ปลูกอุตุช่องไหลตามร่องห้วยโดยรับน้ำฝนอย่างเดียว ประโยชน์ที่ 4 คือ ได้ระบบอนุรักษ์ ดินและน้ำ”

พระบรมราชโองการในงานปิดการสัมมนา

การเกษตรภาคเหนือ

วันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2525

ณ งานเกษตรภาคเหนือ จังหวัดเชียงใหม่

สำหรับแนวพระราชดำริในการฟื้นฟูสภาพป่าไม้ ดำเนินได้หลายลักษณะ ได้แก่ (คณะอนุกรรมการการศึกษาปรัชญา ทฤษฎีแห่งศาสตร์พระราชา, 2560, น.96 – 97)

1. ปลูกป่า 3 อย่างประโยชน์ 4 อย่าง ดังกล่าวแล้ว ประโยชน์อย่างแรก 1 คือ การปลูกไม้โตเร็วเพื่อพัฒนาและสร้างหน้าดินขึ้นใหม่ รวมทั้งยังสามารถนำมาใช้เป็นเชื้อเพลิงได้ ประโยชน์อย่างที่สอง 2 คือ ปลูกไม้ดั้งเดิมที่มีความแข็งแรงและทนต่อสภาพดินฟ้าอากาศ ประโยชน์ที่ 3 คือ ปลูกไม้เศรษฐกิจหรือไม้ผล เพื่อนำไม้มาใช้ในอนาคต ประโยชน์ที่ 4 คือการอนุรักษ์ดินและน้ำ ช่วยสร้างความชุ่มชื้นให้กับพื้นที่

2. ระบบภูเขาป่า คือการนำพลังงานแสงอาทิตย์ สูบน้ำจากอ่างเก็บน้ำขึ้นไปใส่ ถังพักน้ำที่ก่อสร้างไว้บนภูเขาให้น้ำล้นและปล่อยให้ไหลกระจายไปตามพื้นที่โดยรอบถังพักน้ำ แล้วปลูกต้นไม้ไว้รอบ ๆ พื้นที่ วิธีการนี้ทำให้พันธุ์ไม้มีอัตราการรอดตายค่อนข้างสูง เป็นการปลูกป่าจากด้านบนลงสู่ด้านล่าง

3. การปลูกป่าโดยไม่ต้องปลูกซึ่งเป็นผลที่ได้รับจากการสร้างระบบภูเขาป่า เนื่องจากพันธุ์ไม้ที่รอดตายและสามารถเจริญเติบโตได้ จะผลิดอกออกผล เมล็ดหรือผลที่แก่จะร่วงหล่น ทำให้เกิดการเจริญเติบโตเป็นต้นใหม่หรือเมื่อไม่มีการบุกรุกพื้นที่ปล่อยทิ้งไว้ตามธรรมชาติในระยะเวลาหนึ่งพืชต่าง ๆ ก็สามารถแตกหน่อและเจริญเติบโตเป็นต้นใหม่ได้ มีพืชพันธุ์ไม้ขึ้นเต็มร่องเขาเป็นการคืนป่าตามธรรมชาติ โดยไม่ต้องปลูกสามารถประหยัดงบประมาณได้ด้วย

4. ฝ่ายชะลอความชุ่มชื้น เนื่องจากน้ำบางส่วนที่ไหลลงมาจากระบบภูเขาป่าจะไหลมาที่แนวฝายชะลอความชุ่มชื้นหรือฝายแม้ว (Check Dam) จะมีการกระจายน้ำโดยใช้ท่อไม้ไผ่ ท่อสายยาง หรือ ท่อพีวีซีเจาะรูต่อขยายไปทางด้านข้างให้น้ำกระจายออกไป เพื่อสร้างความชุ่มชื้นในพื้นที่แล้วจึงทำการปลูกป่าเสริม

5. ระบบป่าเปียก พระราชดำริ “ป่าเปียก” เกิดขึ้นเพื่อเป็นแนวในการป้องกัน ไฟป่า ทรงคิดค้นขึ้นโดยนำหลักการที่แสนง่าย แต่ได้ประโยชน์มหาศาล โดยใช้หลากหลายวิธีการประกอบกัน ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชทานวิธีการก่อสร้าง “ป่าเปียก” ไว้ประกอบด้วย

วิธีการแรก คือการทำระบบป้องกันไฟไหม้ป่า โดยใช้แนวคลองส่งน้ำและแนวพีชชนิดต่าง ๆ ปลุกตามแนวคลองนี้

วิธีที่สอง คือการสร้างระบบการควบคุมไฟป่าด้วยแนวป้องกันไฟป่าเปียก โดยอาศัยน้ำชลประทานและน้ำฝน

วิธีที่สาม โดยการปลูกต้นไม้โตเร็วคลุมแนวร่องน้ำเพื่อให้ความชุ่มชื้นค่อย ๆ ทวีขึ้น และแผ่ขยายออกไปทั้งสองร่องน้ำ ซึ่งจะทำให้ต้นไม้งอกงามและมีส่วนช่วยป้องกันไฟป่า เพราะไฟป่าจะเกิดขึ้นง่ายหากป่าขาดความชุ่มชื้น

วิธีที่สี่ โดยการสร้างฝายชะลอความชุ่มชื้น หรือที่เรียกว่า Check Dam ขึ้น เพื่อปิดกั้นร่องน้ำหรือลำธารขนาดเล็กเป็นระยะ ๆ เพื่อใช้เก็บกักน้ำและตะกอนดินไว้บางส่วน โดยน้ำที่เก็บไว้จะซึมเข้าไปสะสมในดินทำให้ความชุ่มชื้นแผ่ขยายเข้าไปทั้งสองด้านกลายเป็น “ป่าเปียก”

วิธีที่ห้า โดยการสูบน้ำเข้าไป ในระดับที่สูงที่สุดเท่าที่จะทำได้ แล้วปล่อยน้ำลงมาทีละน้อยให้ค่อย ๆ ไหลซึมดินเพื่อช่วยเสริมการปลูกป่าบนพื้นที่สูงในรูป “ภูเขาป่า” ให้กลายเป็น “ป่าเปียก” ซึ่งสามารถป้องกันไฟป่าได้อีกด้วย

วิธีที่หก การปลูกต้นกล้วยในพื้นที่ที่กำหนดให้เป็นช่องว่างของป่า ประมาณ 2 เมตร หากเกิดไฟไหม้ป่าก็จะปะทะต้นกล้วยซึ่งอุ้มน้ำไว้ได้มากกว่าพืชอื่น ทำให้ลดการสูญเสียน้ำลงไปได้มาก

แนวพระราชดำริป่าเปียก จึงนับเป็นทฤษฎีการอนุรักษ์พื้นที่ป่าไม้ โดยใช้ความชุ่มชื้นเป็นหลักสำคัญที่จะช่วยให้ป่าเขียวสดอยู่ตลอดเวลา ไฟป่าจึงเกิดได้ยาก การพัฒนาเพื่อการอนุรักษ์และพื้นที่ป่าไม้ ที่สามารถทำได้ง่ายและได้ผลดียิ่งขึ้น

พระราชกรณียกิจ และแนวพระราชดำริในการจัดการมลพิษในสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การจัดการน้ำเสียโดยวิธีการการใช้น้ำดีไล่น้ำเสีย สระเติมอากาศชีวภาพบำบัด การผสมผสานระหว่างพีชน้ำกับระบบเติมอากาศ เครื่องกรองน้ำธรรมชาติ หลักธรรมชาติ บำบัดธรรมชาติ การเติมอากาศโดยใช้กังหันน้ำชัยพัฒนา

แนวพระราชดำริในการแก้ไขสิ่งแวดล้อมที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง คือ การกำจัดขยะ และการนำขยะมาใช้ให้เกิดประโยชน์

3.5 ศาสตร์พระราชาวาดด้วยนวัตกรรม

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์แรกของโลก ที่ได้รับทูลเกล้าฯ ถวายรางวัล Global Leader Award จากองค์การทรัพย์สินทางปัญญาโลก (WIPO) สืบเนื่องจากพระอัจฉริยภาพด้านการประดิษฐ์นวัตกรรมที่สำคัญ ได้แก่ ฝนหลวงหญ้าแฝก หรือพืชมหัศจรรย์เพื่อการอนุรักษ์ดินและน้ำ การปรับปรุงสภาพดินเปรี้ยว การใช้น้ำมันกลั่นบริสุทธิ์เป็นน้ำมันเชื้อเพลิงสำหรับเครื่องยนต์ดีเซล การใช้น้ำมันกลั่นบริสุทธิ์เป็นน้ำมันหล่อลื่นสำหรับเครื่องยนต์สองจังหวะ ระบบโครงสร้างเครื่องกำเนิดไฟฟ้าพลังงานจลน์ เครื่องกำเนิดไฟฟ้า

อุทกพลวัต กังหันน้ำชัยพัฒนา เครื่องกลเติมอากาศแบบอัดอากาศและดูดน้ำ อุปกรณ์ควบคุมการ ผลักดันของเหลว เพื่อใช้เป็นเครื่องยนต์ที่ขับเคลื่อนน้ำเพื่อใช้ในการขับเคลื่อนเรือ ภาชนะรองรับ ของเสียที่ขับออกจากร่างกายเพื่อรองรับปัสสาวะของผู้ป่วย

3.6 ศาสตร์พระราชาวาดด้วยการเกษตรทฤษฎีใหม่

ทฤษฎีใหม่ คือการประยุกต์หลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้กับการเกษตรเพื่อคนส่วนใหญ่ของ ประเทศ การเกษตรทฤษฎีใหม่ มี 3 ชั้น

ขั้นที่ 1 ทฤษฎีใหม่ขั้นต้น ขั้นผลิตเพื่อเลี้ยงตัวเองให้พออยู่รอด หรือ “พออยู่พอกิน” พอเพียงในระดับครอบครัวก่อน แล้วก้าวไปสู่ “พอมีพอกิน” แนวพระราชดำริ ขั้นที่ 1 ประกาศในปี พ.ศ. 2537

ขั้นที่ 2 ทฤษฎีใหม่ขั้นกลาง ขั้นนี้เกษตรกรควรรวมพลังในรูปกลุ่มสหกรณ์ ร่วมแรง ร่วมใจ ในด้านการผลิต การตลาด ความเป็นอยู่ สวัสดิการการศึกษา และด้านสังคมศาสตร์ เพื่อให้สังคมอยู่ ร่วมกันอย่างมีความสุข

ขั้นที่ 3 ทฤษฎีใหม่ขั้นก้าวหน้า ในขั้นนี้ดำเนินการจัดหาทุน หรือแหล่งเงิน ประสานกับ หน่วยธุรกิจ เพื่อให้เกิดผลประโยชน์ร่วมกัน ทั้งเกษตรกร ธนาคาร สหกรณ์ และหน่วยธุรกิจ

3.7 ศาสตร์พระราชาวาดด้วยปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียง หรือ Sufficiency Economy เป็นทฤษฎีใหม่ไม่มีในตำราเศรษฐศาสตร์ แต่เป็นศาสตร์ใหม่ที่สมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงคิดขึ้นด้วยความฉลาดรู้ ตั้งแต่ก่อนครองราชสมบัติ (พ.ศ. 2489) และทรงใช้ความฉลาดรู้ จนกระทั่งตกผลึก แล้วเริ่มประกาศ พระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง ต่อปวงประชารั้ครั้งแรกใน พ.ศ. 2517 ดังพระราชดำรัส ดังนี้

“...การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐาน คือ ความพอมี พอกิน พอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อน โดยใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัด แต่ถูกต้องตามหลักวิชา เมื่อได้พื้นฐานมั่นคงพร้อมพอควรและปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้างค่อย เสริมความเจริญและฐานะเศรษฐกิจ ขั้นที่สูงขึ้นโดยลำดับต่อไป...”

พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ณ หอประชุมมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วันที่ 18 กรกฎาคม พุทธศักราช 2517

“...คนอื่นจะว่าอย่างไรก็ช่างเขา จะว่าเมืองไทยล้าสมัย ว่าเมืองไทยเชย ว่าเมืองไทยไม่มี สิ่งที่ สมัยใหม่ แต่เราอยู่พอมีพอกิน และขอให้ทุกคนมีความปรารถนาที่จะให้เมืองไทย พออยู่พอ กิน มีความสงบ และทำงานตั้งจิตอธิษฐาน ตั้งปณิธาน ในทางนี้ ที่จะให้เมืองไทยอยู่แบบพออยู่

พอกิน ไม่ใช่ว่า จะรุ่งเรื่องอย่างยอด แต่ว่ามีความพอกอยู่พอกิน มีความสงบ เปรียบเทียบกับประเทศอื่น ๆ ถ้าเรารักษาความ พอกอยู่พอกินนี้ได้ เราก็จะยอดยิ่งยวดได้...”

“...ฉะนั้น ถ้าทุกท่านซึ่งถือว่าเป็นผู้ที่มีความคิด และมีอิทธิพล มีพลังที่จะทำให้ผู้อื่นซึ่งมีความคิดเหมือนกัน ช่วยกันรักษาส่วนรวมให้อยู่ดีกินดีพอสมควร ขออย่า พอคвр พอกอยู่พอกิน มีความสงบ ไม่ให้คนอื่นมาแย่งคุณสมบัตินี้จากเราไปได้ ก็จะเป็นของขวัญวันเกิดที่ถาวร ที่จะมีคุณค่าอยู่ตลอดกาล...”

“...ถ้าท่านทั้งหลายช่วยกันคิด ช่วยกันทำ แม้จะมีการเถียงกันบ้าง แต่เถียงด้วยรากฐานของ เหตุผล และเมตตาซึ่งกันและกัน และสิ่งที่สูงสุด ที่สุดก็คือประโยชน์ร่วมกัน คือ ความพอกมีพอกิน พอกอยู่ ปลอดภัยของประเทศชาติ...”

พระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา

วันที่ 5 ธันวาคม พุทธศักราช 2517

“...โครงการพัฒนาต่าง ๆ ตั้งขึ้นเพื่อปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสิ่งที่มีอยู่แล้ว คือ ทรัพยากรตามธรรมชาติให้เกิดผลเป็นประโยชน์แก่ประเทศ และประชาชนส่วนรวมให้ได้มากที่สุด บางทีก็อาจทำให้ มีการเสียหายในบางส่วนได้บ้าง เพื่อที่จะให้โครงการมีผลเต็มเม็ดเต็มหน่วย จำเป็นต้องพิจารณาจัดตั้ง โดยรอบคอบและละเอียดถี่ถ้วน ให้ทราบว่ ผลที่เกิดขึ้นจากโครงการนั้นจะต้องมีขอบเขตต่อเนื่องไป เพียงใด และมีผลดีผลเสียประการใด...”

พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ณ หอประชุมมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วันที่ 15 กรกฎาคม พุทธศักราช 2519

“...ความจริงเคยพูดเสมอในที่ประชุมอย่างนี้ว่า การจะเป็นเช่นนั้นไม่สำคัญ สำคัญอยู่ที่เรามี เศรษฐกิจแบบพอกมีพอกิน แบบพอกมีพอกินนั้นหมายความว่า อุ่มชูตัวเองได้ ให้มีพอกเพียงกับตนเอง อันนี้ก็ เคยบอกว่า ความพอกเพียงนี้ไม่ได้หมายความว่า ทุกครอบครัวจะต้องผลิตอาหารของตัว จะต้องทอผ้าใส่ เอง อย่างนั้นมันเกินไป แต่ว่าในหมู่บ้านหรือในอำเภอจะต้องมีความพอกเพียงพอสมควร บางสิ่งบางอย่าง ที่ผลิตได้มากกว่าความต้องการก็ขายได้ แต่ขายในที่ไม่ห่างไกลเท่าไร ไม่ต้องเสียค่าขนส่งมากนัก อย่างนี้ ท่านนักเศรษฐกิจต่าง ๆ ก็มาบอกว่าล้าสมัยจริง อาจจะมีล้าสมัยคนอื่นเขาต้องการเศรษฐกิจ ที่ต้องมี การแลกเปลี่ยน เรียกว่าเศรษฐกิจการค้า ไม่ใช่เศรษฐกิจความพอกเพียง เลยรู้สึกว่ไม่หรุหระ แต่เมืองไทย เป็นประเทศที่มีบุญอยู่ว่ ผลิตให้พอกเพียงได้...”

“...การกู้เงินนี้นำมาใช้ในสิ่งที่ไม่ทำรายได้มันไม่ดี อันนี้เป็นข้อสำคัญ เพราะว่าถ้ากู้เงิน และ ทำให้มีรายได้ ก็เท่ากับจะใช้หนี้ได้ ไม่ต้องติดหนี้ ไม่ต้องเดือดร้อน ไม่ต้องเสียเกียรติ กู้เงินนั้น เงิน จะต้องให้เกิดประโยชน์ มิใช่กู้สำหรับไปเล่นไปทำอะไรที่ไม่เกิดประโยชน์...”

“...เมื่อปี 2517 ถึง 2541 ก็ 24 ปีใช้ไหม วันนั้นได้พูดว่า เราควรจะปฏิบัติให้พอมีพอกิน พอมีพอกินก็แปลว่าเศรษฐกิจพอเพียงนั่นเอง ถ้าแต่ละคนมีพอมีพอกินก็ใช้ได้ ยิ่งถ้าทั้งประเทศ พอมีพอกินก็ยิ่งดีใหญ่...”

“...สมัยก่อนนี้พอมีพอกิน มาสมัยนี้ซั๊กจะไม่พอมีพอกิน จึงต้องมีนโยบายที่จะทำ เศรษฐกิจ พอเพียง เพื่อที่จะให้ทุกคนพอเพียงได้ ให้พอเพียงนี้ก็หมายความว่า มีกิน มีอยู่ ไม่ฟุ่มเฟือย ไม่หรูหราก็ได้ แต่ว่าพอ แม้ว่าบางอย่างอาจจะดูฟุ่มเฟือย แต่ถ้าทำให้มีความสุข ถ้าทำได้ก็สมควรที่จะทำ สมควรที่จะ ปฏิบัติ อันนี้ก็ความหมายอีกอย่างของเศรษฐกิจพอเพียง หรือระบบพอเพียง...”

“...แต่ว่าพอเพียงนี้มีความหมายกว้างขวางยิ่งกว่านี้อีก คือ คำว่าพอ ก็เพียงพอเพียงนี้ก็พอ ดังนั้นเอง คนเราถ้าพอใจในความต้องการ ก็มีความโลภน้อย เมื่อมีความโลภน้อยก็เบียดเบียน ผู้อื่นน้อย...”

“...มีความคิดว่าทำอะไรต้องพอเพียง หมายความว่า พอประมาณ ไม่สุดโต่ง ไม่โลภ อย่าง มาก คนเราก็ออยู่เป็นสุข พอเพียงนี้อาจจะมีมาก อาจจะมีของหรูหราก็ได้ แต่ว่าต้องไม่ไป เบียดเบียน คนอื่น ต้องให้พอประมาณตามอัตภาพ พูดจาก็พอเพียง ทำอะไรก็พอเพียง ปฏิบัติตน ก็พอเพียง...”

“...ความพอเพียงนี้ก็แปลว่าความพอประมาณ และความมีเหตุผล...”

พระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา

วันที่ 5 ธันวาคม พุทธศักราช 2540

เศรษฐกิจพอเพียง มิได้เน้นแต่ธุรกิจขนาดเล็ก ธุรกิจขนาดใหญ่ คำขายกับต่างประเทศ ก็เป็นเศรษฐกิจพอเพียงได้ ดังพระราชดำรัส

“...คนไม่เข้าใจว่ากิจการใหญ่ๆ เหมือนการสร้างเขื่อนป่าสัก ก็เป็นเศรษฐกิจพอเพียง เหมือนกันเขานึกว่าเป็นเศรษฐกิจสมัยใหม่ เป็นเศรษฐกิจที่ห่างไกลจากเศรษฐกิจพอเพียง แต่ที่จริงแล้ว เป็นเศรษฐกิจพอเพียงเหมือนกัน...”

พระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา

วันที่ 23 ธันวาคม พุทธศักราช 2542

“...แต่ว่าพอเพียง ในทฤษฎีหลวงคือ ให้สามารถดำเนินงานได้ แต่ที่ว่าเมืองไทย ไม่ใช่ เศรษฐกิจพอเพียง นี้ไม่ได้ตำหนิ ไม่เคยพูด นี้พูดในตอนี้ พูดเวลานี้ ขณะนี้ว่าประเทศไทย ไม่ใช่เศรษฐกิจ พอเพียง ค่อนข้างจะแย้ เพราะว่าจะทำให้ล้มจม...”

“เศรษฐกิจพอเพียงที่หมายถึงนี้ คือว่า อย่างคนที่ทำธุรกิจ ก็ย่อมต้องไปกู้เงิน เพราะว่าจะธุรกิจ หรือกิจการอุตสาหกรรมสมัยใหม่นี้ คนเดียวไม่สามารถที่จะรวบรวมทุนมาสร้างกิจการ กิจกรรมที่ใหญ่ ซึ่งจำเป็นที่จะต้องใช้กิจกรรมที่ใหญ่...”

พระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา
วันที่ 5 ธันวาคม พุทธศักราช 2543

“...เศรษฐกิจพอเพียง คือ ทำให้พอเพียงถ้าไม่พอเพียงไปไม่ได้ แต่ถ้าพอเพียงสามารถ นำพา ประเทศได้ดี ก็ขอให้ทุกคนประสบความสำเร็จพอเพียงและเพื่อให้บ้านเมืองบรรลุ ความสำเร็จที่แท้จริง...”

พระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา
วันที่ 4 ธันวาคม พุทธศักราช 2548

“...ในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง พอเพียงคืออะไร ไม่ใช่เพียงพอ คือว่า ไม่ได้หมายความว่า ให้ทำกำไรเล็กๆ น้อยๆ เท่านั้นเอง ทำกำไรก็ทำ ถ้าเราทำกำไรได้ดี มันก็ดี แต่ว่าขอให้มันพอเพียง ถ้าท่านเอากำไรหน้าเลือดมากเกินไป มันไม่ใช่พอเพียง...”

“...ฟังว่ารัฐบาลหรือเมืองไทย ประชาชน มีเงินเยอะ มีเงินเกิน ก็ใช้สิ เขาหาว่าเรา เศรษฐกิจ พอเพียง คำว่า พอเพียง ถ้ามีเงินก็ต้องใช้ ไม่ใช่ชี้เหนียว ถ้ามีเงินไม่ต้องชี้เหนียว ซื่อไปเถอะ อะไรก็ตาม เครื่องบิน เรือ รถถัง ซื่อ ถ้ามีเงินเยอะ ก็ถือว่าสนับสนุนให้จ่าย เดียวนี้เขา บอกว่า ในหนังสือพิมพ์ เห็นรีเปลา ว่าเขาสนับสนุนให้จ่าย ถ้ามีก็จ่าย แต่ถ้าไม่มีก็ระงับหน่อย...”

พระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา
วันที่ 4 ธันวาคม พุทธศักราช 2550

เศรษฐกิจพอเพียง หรือปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จึงเป็นทั้งปรัชญา หรือหลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิตในสังคม และหลักการประกอบธุรกิจทั้งขนาดเล็ก และขนาดใหญ่ ทั้งระบบการผลิต เพื่อเลี้ยงตัวเอง และระบบการผลิตเพื่อขาย ด้วยเหตุผลดังกล่าวแล้ว หน่วยธุรกิจขนาดใหญ่ ระดับบริษัทมหาชน ที่มีกำไรสุทธิปีละ 30,000-40,000 ล้านบาท ก็น้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวทางในการจัดการบริหารธุรกิจของบริษัทมหาชน เช่น บริษัทเครือปูนซีเมนต์ไทย จำกัด (มหาชน) (ชูสิทธิ์ ชูชาติ, 2557, น.2-24)

อย่างไรก็ตาม การจัดแบ่งประเภทของศาสตร์พระราชาดังกล่าวมาแล้ว มีวัตถุประสงค์เพื่อสืบสานศาสตร์พระราชาราชในการพัฒนา แต่ศาสตร์และศิลปะ ซึ่งประจักษ์ในรูปแบบของทฤษฎี แนวคิด นวัตกรรม หรือพระราชกรณียกิจบางอย่างมิได้จัดในประเภทดังกล่าวแล้ว เช่น นวัตกรรม หรือแนวพระราชดำริ ทางด้านศิลปะ ดนตรี การจัดการพิพิธภัณฑ์ การศึกษา การกีฬา เป็นต้น

ดังนั้น ในหนังสือเล่มนี้ จึงจัดแบ่งศาสตร์พระราชาราชออกเป็น 12 หมวด ดังนี้

1. ศาสตร์พระราชาด้านการจัดการน้ำ
2. ศาสตร์พระราชาด้านการจัดการดิน
3. ศาสตร์พระราชาด้านการจัดการป่า
4. ศาสตร์พระราชาด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม
5. ศาสตร์พระราชาด้านพลังงานทดแทน และนวัตกรรม
6. ศาสตร์พระราชาด้านการเกษตร
7. ศาสตร์พระราชาราชว่าด้วยเศรษฐกิจพอเพียง และทฤษฎีใหม่ หรือตัวอย่างการนำหลัก

เศรษฐกิจพอเพียงใช้ในการเกษตร

8. ศาสตร์พระราชาราชว่าด้วยการตลาดและสหกรณ์
9. ศาสตร์พระราชาราชว่าด้วยการพัฒนาคนให้เป็นคนดี
10. ศาสตร์พระราชาราชว่าด้วยการศึกษา
11. ศาสตร์พระราชาราชว่าด้วยศิลปะ และดนตรี
12. ศาสตร์พระราชาราชว่าด้วยการกีฬา และนันทนาการ

การศึกษาศาสตร์พระราชาราช นอกจากเน้นศึกษาค้นคว้าทางด้านพระราชกรณียกิจในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนแล้ว ยังต้องศึกษา วิเคราะห์ สังเคราะห์จากพระราชนิพนธ์ นวัตกรรม พระราชดำรัส พระบรมราโชวาท หรือองค์ประกอบอื่น ๆ อย่างรอบด้านแบบองค์รวมแล้ว จึงเกิดการสังเคราะห์ หรือเกิดข้อสรุปได้ว่าศาสตร์พระราชาราชมีมากมายหลายประเภท ครอบคลุมเกือบทุกสาขา

1.3 ความสำคัญของศาสตร์พระราชาราช

ความสำคัญ หรือประโยชน์ของศาสตร์พระราชาราช มีผลดีต่อระดับบุคคล ชุมชน ท้องถิ่น ประเทศชาติ และทุกชีวิตในโลก หรือระบบชีวลัย โดยส่วนรวม การยึดแนวทางศาสตร์พระราชาราช ก่อให้เกิดความมั่นคง ยั่งยืนต่อโลก ในด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

ความสำคัญ หรือประโยชน์ของศาสตร์พระราชาราชจึงมีต่อระบบต่อไปนี้ ตามมิติหรือขอบข่ายของศาสตร์พระราชาราช

1. ประโยชน์ในการพัฒนา และอนุรักษ์น้ำอย่างยั่งยืน
 2. ประโยชน์ในการพัฒนา และอนุรักษ์ดินอย่างยั่งยืน
 3. ประโยชน์ในการพัฒนา และอนุรักษ์ระบบนิเวศป่า
 4. ประโยชน์ในการพัฒนา และอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน
 5. ประโยชน์ที่เกิดจากนวัตกรรม และการพลังงานที่ยั่งยืน และเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม
 6. ประโยชน์ที่เกิดจากการพัฒนาการเกษตรอย่างยั่งยืน
 7. ประโยชน์ที่เกิดจากการใช้ทฤษฎีใหม่ ทำการเกษตรแบบครบวงจร ตั้งแต่การผลิต ถึงการรวมตัวการจัดจำหน่าย การลงทุน และการป้องกันความเสี่ยงในการประกอบธุรกิจ
 8. ประโยชน์ที่ได้รับจากระบบสหกรณ์ ทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง และสามารถลดการเอารัดเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลาง
 9. ประโยชน์ที่ได้รับจากปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เปรียบเหมือน สติปัญญา ความยั้งคิด หรือความฉลาดรู้ในการดำเนินชีวิต และการประกอบธุรกิจ
 10. ประโยชน์ที่ได้รับจากศาสตร์พระราชาวาดด้วยการกีฬา และนันทนาการที่สอนให้คน มีน้ำใจเป็นนักกีฬา รู้แพ้ รู้ชนะ เคารพกฎ กติกา และการให้อภัย
 11. ศาสตร์พระราชาวาดด้วยการพัฒนาคนให้เป็นคนดี
 12. ประโยชน์ที่ได้รับเพื่อนำไปจัดการศึกษา
 13. ประโยชน์ที่ได้รับเพื่อนำไปพัฒนาอนุรักษ์ ศิลปะ วัฒนธรรม และการดนตรี
- ความสำคัญหรือประโยชน์บางข้อ เกี่ยวกับนวัตกรรม สิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ ระบบสหกรณ์ ทฤษฎีใหม่ เศรษฐกิจพอเพียง ได้อธิบายประกอบมาแล้ว ดังนั้น จึงขอยกตัวอย่าง พระบรมราโชวาท พระราชดำริ พระราชดำรัสที่มีความสำคัญ และเป็นประโยชน์ในการพัฒนาคน การศึกษา และศิลปวัฒนธรรม ดังนี้
- คุณธรรม ประกอบด้วย 4 ประการ
1. การรักษาความสัตย์ ความจริงต่อตัวเองที่จะประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่เป็นประโยชน์ และเป็นธรรม
 2. การรู้จักข่มใจตนเอง ฝึกตนเองให้อยู่ในความสัตย์ ความดี
 3. การอดทน อดกลั้น และอดออมที่จะไม่ประพฤติล่วงความซื่อสัตย์สุจริต
 4. การรู้จักละวางความชั่ว ความทุจริต และรู้จักสละประโยชน์ส่วนน้อยของตน เพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่ของบ้านเมือง
- ดังพระราชดำรัส ว่าด้วยประเภทของคุณธรรม 4 ประการดังนี้

“...คุณธรรมที่ทุกคนควรจะศึกษาและน้อมนำมาปฏิบัติ มีอยู่สี่ประการ ประการแรก คือ การรักษาความสัตย์ ความจริงใจต่อตัวเอง ที่จะประพฤติปฏิบัติ แต่สิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรม ประการที่สอง คือ การรู้จักข่มใจตนเอง ฝึกใจตนเองให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในความสัตย์ ความดีนั้น ประการที่สาม คือ การอดทน อดกลั้น และอดออม ที่จะไม่ประพฤติล่วงความสัตย์สุจริต ไม่ว่าจะด้วยเหตุประการใด ประการที่สี่ คือ การรู้จักละวางความชั่ว ความทุจริต และรู้จักสละประโยชน์ส่วนน้อยของตนเพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่ของบ้านเมือง คุณธรรมสี่ประการนี้ ถ้าแต่ละคนพยายามปลูกฝังและบำรุงให้เจริญงอกงามขึ้นโดยทั่วกันแล้ว จะช่วยให้ประเทศชาติบังเกิดความสุข ความร่มเย็น และมีโอกาสที่จะปรับปรุงพัฒนาให้มั่นคงก้าวหน้าต่อไปได้ดังประสงค์...”

บุคคลที่ยึดหลักคุณธรรม ควรคิดด้วยจิตใจเป็นกลาง ก่อนพูดต้องคิด มีสติ และจิตใจ สว่างแจ่มใส ดังพระบรมราโชวาท ที่มีความตอนหนึ่งว่า

“...หลักของคุณธรรม คือ การคิดด้วยจิตใจที่เป็นกลางก่อนจะพูดทำอะไร จำเป็นต้องหยุดคิดเสียก่อน เพื่อรวบรวมสติให้ตั้งมั่น และให้จิตสว่างแจ่มใส ซึ่งเมื่อฝึกหัดจนคุ้นเคยชำนาญแล้ว จะกระทำได้คล่องแคล่ว ช่วยให้สามารถแสดงความรู้ความคิดในเรื่องต่าง ๆ ให้ผู้ฟังเข้าใจได้ง่าย ได้ชัด ไม่ผิดทั้งหลักวิชา ทั้งหลักคุณธรรม...”

พระบรมราโชวาท ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรแก่นักศึกษาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วันที่ 10 กรกฎาคม พุทธศักราช 2535

คุณธรรม ด้านความสุจริต ความสุจริตเป็นเกราะกำบัง ไม่ให้คนทำชั่ว และคนจะได้ใช้ความรู้ ความสามารถในทางที่ดีเพียงอย่างเดียว ดังพระบรมราโชวาทเกี่ยวกับความสุจริต ดังนี้

“...รากฐานที่นับว่าสำคัญ คือ รากฐานทางจิตใจ อันได้แก่ ความหนักแน่น มั่นคงในสุจริตธรรมอย่างหนึ่ง ในความมุ่งมั่นที่จะประกอบกิจการงานให้ดีขึ้นสำเร็จอีกอย่างหนึ่ง เหตุใดจึงต้องมีความสุจริตและมุ่งมั่น ก็เพราะความสุจริตนั้นย่อมกีดกันบุคคลออกจาก ความชั่วและความเสื่อมเสียทั้งหมดได้ จึงช่วยให้บุคคลมีโอกาสใช้ความรู้ความสามารถ แต่ในทางที่ถูกที่เจริญ แต่เพียงทางเดียว...”

พระบรมราโชวาท ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยรามคำแหง
ณ อาคารใหม่ สวนอัมพร วันที่ 11 มีนาคม พุทธศักราช 2524

“...ความซื่อสัตย์สุจริตเป็นพื้นฐานของความดีทุกอย่าง เด็ก ๆ จึงต้องฝึกฝนให้เกิดมีขึ้นในตนเอง เพื่อจักได้เติบโตขึ้นเป็นคนดีมีประโยชน์ และมีชีวิตที่สะอาด ที่เจริญมั่นคง...”

พระบรมราโชวาทพระราชทานเพื่อเชิญลงพิมพ์ในหนังสือวันเด็ก พุทธศักราช 2531

คุณธรรมด้านไมตรี คุณธรรมข้อนี้ทำให้คนไทยรวมกันเป็นเอกภาพ สามารถธำรงชาติ บ้านเมืองให้มั่นคงเป็นอิสระยั่งยืนมาช้านาน ดังพระราชดำรัสที่มีความตอนหนึ่งว่า

“ความพร้อมเพรียงเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันที่ทุกคนทุกฝ่ายแสดงให้เห็น ทำให้ข้าพเจ้า ระลึกถึงคุณธรรมข้อหนึ่ง ที่อุปถัมภ์และผูกพันคนไทยให้รวมกันเป็นเอกภาพ สามารถธำรงชาติ บ้านเมืองให้มั่นคงเป็นอิสระยั่งยืนมาช้านาน คุณธรรมข้อนั้น ก็คือ ไมตรี ความมีเมตตาหวังดี ในกันและกัน คนที่มีไมตรีต่อกัน จะคิดอะไรก็คิดแต่ในทางสร้างสรรค์ที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลกัน จะพูดอะไรก็ใช้เหตุผลเจรจากัน ด้วยความเข้าใจกัน จะทำอะไรก็ช่วยเหลือร่วมมือกัน ด้วยความมุ่งดี มุ่งเจริญต่อกัน...”

พระราชดำรัส ในการเสด็จออกมหาสมาคมในงานพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ครบ 6 รอบ ณ สีหบัญชร พระที่นั่งอนันตสมาคม วันที่ 5 ธันวาคม พุทธศักราช 2542

คุณธรรมกับความรู้ เป็นของคู่กันในตัวบุคคล บุคคลที่มีความรู้ ต้องมีคุณธรรม จึงทำให้ ตัวเองและประเทศชาติก้าวหน้า เจริญรุ่งเรืองได้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงเปรียบเทียบ ความรู้เหมือนเครื่องยนต์ ทำให้รถยนต์ขับเคลื่อนไปได้ แต่ต้องมีพวงมาลัยและหางเสือเพื่อบังคับ ทิศทาง ดังพระบรมราโชวาทที่มีความตอนหนึ่งว่า

“...การจะทำงานให้สัมฤทธิ์ผลตามความปรารถนา คือ ที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรม ด้วยนั้น จะอาศัยความรู้เพียงอย่างเดียวมิได้ จำเป็นต้องอาศัยความสุจริต ความบริสุทธิ์ใจ และ ความถูกต้องเป็นธรรมประกอบด้วย เพราะเหตุว่าความรู้นั้นเป็นเหมือนเครื่องยนต์ ที่จะทำ ให้รถยนต์ขับเคลื่อนไปได้ประการเดียว ส่วนคุณธรรมดังกล่าวแล้ว เป็นเหมือนหนึ่งพวงมาลัย และ หางเสือ ซึ่งเป็นปัจจัยที่นำพาให้รถยนต์ดำเนินไปถูกทางด้วยความสวัสดิ คือ ปลอดภัย จนบรรลุถึงจุดหมายที่พึงประสงค์ ดังนั้นการที่จะประกอบกิจการงาน เพื่อตนเพื่อส่วนรวมต่อไป ขอให้ทุกคนสำนึกไว้เป็นนิത്യ โดยตระหนักว่า งานสังคมและบ้านเมืองนั้น ถ้าขาดผู้มีความรู้ เป็นผู้บริหารดำเนินการย่อมเจริญก้าวหน้าไปได้ยาก แต่ถ้างานใดสังคมใดและบ้านเมืองใดก็ตาม ขาดบุคคลผู้มีความสุจริตแล้ว จะดำรงอยู่ไม่ได้เลย...”

พระบรมราโชวาท ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยรามคำแหง วันที่ 4 กรกฎาคม พุทธศักราช 2520

แนวพระราชดำริเรื่องความรู้คู่คุณธรรมพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้มีพระบรมราโชวาท ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตร ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ดังนี้

“...บัณฑิตนอกจากจะเป็นผู้มีความรู้ที่ถูกต้องทั่วถึงในวิทยาการ มีความฉลาดที่จะใช้ ความคิดวิทยาการของตนให้เป็นผลแล้ว ยังจะต้องปฏิบัติให้เหมาะสมกับฐานะของตนอีกด้วย

การปฏิบัติตนให้เหมาะสมนี้เป็นสิ่งละเอียดอ่อน ไม่มีสิ่งหนึ่งสิ่งใดเป็นเครื่องวัด และไม่มีกฎข้อบังคับใด ๆ กำหนดไว้ให้บุคคลปฏิบัติตามได้โดยเด็ดขาด หากแต่กำหนดได้ด้วยคุณธรรมซึ่งมีอยู่ในจิตสำนึกของแต่ละคนเอง ผู้ที่มีจิตสำนึกในคุณธรรม สามารถหักห้ามความคิดที่ไม่ถูกต้อง สามารถยับยั้งคำพูดที่ไม่สมควร และสามารถควบคุมตนเองให้ประพฤติปฏิบัติแต่ในทางที่ดีได้ จึงได้รับการยกย่องนับว่าเป็นบัณฑิตอย่างแท้จริง”

พระบรมราชาโชวาท ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วันที่ 13 กรกฎาคม พุทธศักราช 2537

ความรู้คู่คุณธรรม เปรียบเหมือน “คนเก่งกับคนดี” คนเก่ง คือ คนมีความรู้ เกิดปัญญาหรือฉลาดรู้ คนดี คือ คนที่มีคุณธรรม การศึกษาต้องกระทำให้คนมีคุณสมบัติพร้อมทั้งสองประการแยกจากกันไม่ได้

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 มาตรา 23 กล่าวว่า

“การจัดการศึกษา ทั้งการศึกษาในระบบการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ต้องเน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้ และบูรณาการตามความเหมาะสม ของแต่ละระดับการศึกษา”

นั่นคือ การศึกษาต้องให้ทั้งความรู้ คุณธรรม และกระบวนการเรียนรู้ต้องบูรณาการ พร้อม ๆ กัน

เรื่องความรู้

ความรู้ เกิดจากการเรียนรู้หรือการศึกษา ความรู้เกิดจากประสบการณ์ตรงที่ผู้เรียนประสบด้วยตนเอง หรือเกิดจากประสบการณ์ทางอ้อมจากครูผู้สอน จากคนแนะนำ ความรู้ คือการศึกษาตลอดชีวิต ให้ก้าวทัน เพื่อปรับตัวให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง ความรู้เป็นบ่อเกิดของปัญญาในการนำพาชีวิตไปสู่ความสุข และสิ่งที่ดีงาม

ความสำคัญของความรู้

“ความรู้นั้นสำคัญยิ่งใหญ่ เพราะเป็นปัจจัยให้เกิดความฉลาด สามารถ และความเจริญก้าวหน้า มนุษย์จึงใฝ่ศึกษากันอย่างไม่รู้จบสิ้น แต่เมื่อพิเคราะห์ดูแล้ว การเรียนความรู้แม้มากมายเพียงใด บางทีก็ไม่ช่วยให้ฉลาดหรือเจริญได้เท่าไรนัก ถ้าหากเรียนไม่ถูกถ้วน ไม่รู้จริงแท้ การศึกษาหาความรู้จึงสำคัญตรงที่ว่า ต้องศึกษาเพื่อให้เกิด “ความฉลาดรู้” คือ รู้แล้วสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้จริง ๆ โดยไม่เป็นพิษเป็นโทษ”

พระบรมราชาโฆวาท ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

วันที่ 22 มิถุนายน พุทธศักราช 2525

ความรู้ เกิดจากการศึกษา เพราะการศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างและพัฒนาความรู้ ความคิด ความประพฤติ และคุณธรรม ดังพระบรมราชาโฆวาทที่พระราชทานไว้ ดังนี้

“...การศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างและพัฒนาความรู้ ความคิด ความประพฤติ และคุณธรรมของบุคคล สังคมและบ้านเมืองใดให้การศึกษาที่ดีแก่เยาวชนได้อย่างครบถ้วน ล้วนพอเหมาะกันทุก ๆ ด้าน สังคมและบ้านเมืองนั้นก็จะมีพลเมืองที่มีคุณภาพ ซึ่งสามารถธำรง รักษาความเจริญมั่นคงของประเทศชาติไว้ และพัฒนาให้ก้าวหน้าต่อไปได้โดยตลอด...”

พระบรมราชาโฆวาท พระราชทานแก่คณะครูและนักเรียนที่ได้รับพระราชทานรางวัลฯ

วันที่ 27 กรกฎาคม พุทธศักราช 2524

การศึกษาเพื่อหาความรู้ต้องให้เกิด “ความฉลาดรู้” มีข้อปฏิบัติที่ควรฝึกเป็นหลัก 2 ประการ คือ 1) ศึกษาเรื่องใด ต้องศึกษาให้รู้จริง ครบถ้วน ทุกแง่ทุกมุม 2) ศึกษาด้วยจิตใจที่เที่ยงตรง เป็นกลาง ปราศจากอคติ ดังพระบรมราชาโฆวาทที่พระราชทานไว้ ดังนี้

“...การศึกษาเพื่อหาความรู้ มีข้อปฏิบัติที่น่าจะยึดเป็นหลักอย่างน้อยสองประการ ประการแรก เมื่อใดศึกษาสิ่งใด เรื่องใดให้รู้จริง ควรจะได้ศึกษาให้ตลอดครบถ้วนทุกแง่ทุกมุม ไม่ใช่เรียนรู้ แต่เพียงบางส่วนบางตอน หรือเพ่งเล็งเฉพาะแต่เพียงบางแง่บางมุม อีกประการหนึ่ง ซึ่งจะต้องปฏิบัติประกอบพร้อมกันไปด้วยเสมอ คือ ต้องพิจารณาศึกษาเรื่องนั้น ๆ ด้วยความคิด จิตใจที่ตั้งมั่นเป็นปรกติ และเที่ยงตรงเป็นกลาง ไม่ยอมให้รู้เห็นและเข้าใจตามอำนาจความเห็นยวน นำของอคติ ไม่ว่าจะเป็นอคติฝ่ายชอบหรือฝ่ายชัง มิฉะนั้นความรู้ที่เกิดขึ้นจะไม่เป็นความรู้แท้ หากแต่เป็นความรู้ที่ถูกอำพรางไว้ หรือคลาดเคลื่อนวิปริตไปต่าง ๆ จะนำไปใช้ให้เป็นประโยชน์ จริง ๆ โดยปราศจากโทษไม่ได้”

พระบรมราชาโฆวาท ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

วันที่ 22 มิถุนายน พุทธศักราช 2525

ความรู้ทางวิชาการ หรือความรู้ทางวัตถุ ซึ่งรู้แต่ภาคทฤษฎีประการเดียวไม่เพียงพอ ต้องรู้ภาคปฏิบัติด้วย ดังพระบรมราชาโฆวาทที่พระราชทานไว้ ดังนี้

“...การมีความรู้ความถนัดทางทฤษฎีประการเดียว ไม่เพียงพอที่จะทำให้บุคคลสามารถ ปฏิบัติงานได้เต็มที่ ผู้ที่ฉลาดสามารถแต่ในหลักวิชา โดยปรกติวิสัยจะได้แต่เพียงขั้นนี้ให้ผู้อื่นทำ ซึ่งเป็นการไม่ศักดิ์สิทธิ์ ไม่อาจทำให้ผู้ใดเชื่อถือหรือเชื่อฟังอย่างสนิทใจได้ เหตุด้วยไม่แน่ใจว่า

ผู้ซึ่งนี่เองจะรู้จริง ทำได้จริงหรือหาไม่ ความสำเร็จทั้งสิ้นเกิดขึ้นได้ เพราะการลงมือทำ ดังนั้น ผู้ที่ขำนิขำนานูทั้งทางทฤษฎีและทางปฏิบัติ จึงจัดว่ามีคุณสมบัติครบถ้วน และมีขีดความสามารถสูง เป็นที่เชื่อใจและวางใจว่าจะดำเนินงานทั้งปวงอย่างมีประสิทธิภาพ เพราะ สามารถทำงาน สั่งงาน และสั่งคนได้อย่างถูกต้องแท้จริง”

พระบรมราชาโชวาท ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า
วันที่ 18 ตุลาคม พุทธศักราช 2517

สำหรับการศึกษาหาความรู้ในมหาวิทยาลัย เปิดทางให้บุคคลศึกษาหาความรู้ความชำนาญ และ นำวิทยาการมาสร้างสรรค์ประโยชน์ให้แก่ตัวเองและสังคม

“...การศึกษาชั้นมหาวิทยาลัยเป็นปัจจัยสำคัญ ที่เปิดทางให้บุคคลสามารถศึกษาค้นคว้าหาความรู้ความชำนาญในวิทยาการอันกว้างขวาง ลึกซึ้ง ซึ่งจะนำมาสร้างสิ่งที่เป็นประโยชน์ เป็นความเจริญให้แก่ตนและสังคมได้โดยไม่มีเขตจำกัด ดังนั้น ผู้ที่สำเร็จ การศึกษาชั้นนี้ จึงนับเป็นคนสำคัญ เป็นความหวังของชาติ ที่จะเป็ต้นคิดและเป็นผู้นำ นำพา งานของชาติทุกสาขา และนำพาประชาชนทุกเหล่าทุกคนให้ก้าวไปสู่ความเจริญ ความเป็นอิสระ และความผาสุกมั่นคง...”

พระบรมราชาโชวาท ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่
วันที่ 14 มกราคม พุทธศักราช 2515

เรื่องศิลปะและวัฒนธรรม

“...ชาติไทยเรานั้นได้มีเอกราช มีภาษา ศิลปะ และขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นของตนเอง มาช้านานหลายศตวรรษแล้ว ทั้งนี้เพราะบรรพบุรุษของเราได้เสียสละอุทิศชีวิตกำลังทั้งกายและใจ สะสมสิ่งเหล่านี้ไว้ให้เพื่อพวกเรา จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่เราจะต้องรักษาสิ่งเหล่านี้ไว้ให้คงทนถาวร เป็นมรดกของอนุชนรุ่นหลังต่อไป ข้าพเจ้าเห็นว่าโบราณวัตถุและศิลปวัตถุทั้งหลายนั้นเป็น สิ่งสำคัญยิ่งที่ชี้ให้เห็นอดีตอันรุ่งโรจน์ของชาติไทยเรา เป็นประโยชน์แก่การศึกษาทั้งในทาง ประวัติศาสตร์ ศิลปะ โบราณคดี และวัฒนธรรม จึงควรที่ ทุกฝ่ายจะได้ช่วยกันทะนุถนอมบำรุง รักษาอย่าให้สูญสลายไป...”

ความตอนหนึ่ง ในพระบรมราชาโชวาท ในพิธีเปิดพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติรามคำแหง จังหวัดสุโขทัย
วันที่ 25 มกราคม พุทธศักราช 2507

นอกจากนี้ พระองค์ยังได้พระราชดำรัสเกี่ยวกับโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และโบราณสถาน โดยทรงเน้นให้ เห็นว่า แม้แต่อิฐเก่า ๆ แผ่นเดียวก็เป็นสิ่งที่มีคุณค่า ควรแก่การศึกษา ดังพระราชดำรัส ตอนหนึ่งว่า

“เรื่องโบราณสถาน เป็นเกียรติของชาติ อิฐเก่า ๆ แผ่นเดียวก็มีค่า ควรช่วยกัน รักษาไว้ ...”

พระราชดำรัสในพิธีเปิดพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา วันที่ 26 ธันวาคม 2504 (กรมศิลปากร, 2550, น.173)

ความสำคัญหรือประโยชน์ของการศึกษาศิลปวัฒนธรรม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานพระบรมราโชวาทอย่างต่อเนื่องในวโรกาสต่าง ๆ ยกตัวอย่างเช่น

ความสำคัญของประเพณีที่มีต่อชาติไทย

“...ประเพณีทั้งหลายย่อมมีประโยชน์ในการดำเนินชีวิตของแต่ละคน เรามีประเพณีของชาติไทยเป็นสมบัติ เราควรจะยินดีอย่างยิ่ง และช่วยกันส่งเสริม รักษาไว้ เพื่อความเจริญก้าวหน้าของประเทศ...”

ความตอนหนึ่งในพระบรมราโชวาท ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ณ หอประชุมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วันที่ 21 พฤศจิกายน 2503

“...โบราณวัตถุศิลปวัตถุและโบราณสถานทั้งหลายเป็นของมีคุณค่าและจำเป็นแก่การศึกษาค้นคว้าในทางประวัติศาสตร์ ศิลปะ โบราณคดี เป็นการแสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองของชาติไทยที่มีมาแต่อดีต ควรสงวน รักษาไว้ให้คงทนถาวรเป็นสมบัติส่วนรวมของชาติไว้ตลอดกาล...”

ความตอนหนึ่งในพระราชดำรัส ในพิธีเปิดพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเจ้าสามพระยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา วันที่ 26 ธันวาคม พุทธศักราช 2504

นอกจากนี้ พระองค์ทรงเห็นความสำคัญของการศึกษาศิลปวัฒนธรรมว่า ควรดำเนินการควบคู่กับด้านวิทยาศาสตร์ ดังพระบรมราโชวาท ความตอนหนึ่งว่า

“...การศึกษาด้านศิลปวัฒนธรรม เป็นการศึกษาที่สำคัญและควรจะทำควบคู่กันไปกับการศึกษาด้านวิทยาศาสตร์ เพราะความเจริญของบุคคล ตลอดจนถึงความเจริญของประเทศ มีทั้งทางวัตถุและจิตใจ ความเจริญทั้งสองทางนี้จะต้องมีประกอบกัน เกื้อกูลและส่งเสริมกัน...”

ความตอนหนึ่งในพระบรมราโชวาท ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยศิลปากร ณ วังท่าพระ วันที่ 12 ตุลาคม พุทธศักราช 2509

ทั้งนี้เพราะการศึกษาศิลปวัฒนธรรม คือ การสร้างสรรค์ความเจริญทางปัญญาและจิตใจ พระองค์จึงมีพระบรมราโชวาท ดังนี้

“...งานด้านการศึกษาศิลปวัฒนธรรมนั้น คือ งานสร้างสรรค์ความเจริญทางปัญญา และทางจิตใจ ซึ่งเป็นต้นเหตุที่องค์ประกอบที่ขาดไม่ได้ของความเจริญด้านอื่น ๆ ทั้งหมด และ เป็นปัจจัยที่จะช่วยให้เรารักษาและดำรงความเป็นไทยได้สืบไป...”

ความตอนหนึ่งในพระบรมราโชวาท ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยศิลปากร ณ ท่าวังพระ วันที่ 12 ตุลาคม พุทธศักราช 2553

ความสำคัญของวัตถุและศิลปวัตถุ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัส ในพิธีเปิด พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติรามคำแหง ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมืองสุโขทัย จังหวัดสุโขทัย ปีพุทธศักราช ๒๕๐๖ พระราชดำรัสบางตอน ซึ่งเน้นความสำคัญของวัตถุ และศิลปวัตถุ ต่อการศึกษา ประวัติศาสตร์ ศิลปะ โบราณคดี และวัฒนธรรม ดังนี้

“...ชาติไทยเรานั้นได้มีเอกราช มีภาษา ศิลปะ และขนบธรรมเนียมประเพณี เป็นของตนเองมาช้านานหลายศตวรรษแล้ว ทั้งนี้เป็นเพราะบรรพบุรุษของเราได้เสียสละอุทิศชีวิต กำลังทั้งกายและใจ สละสิ่งเหล่านี้ไว้ให้เรา จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่เราจะต้องรักษาสิ่งเหล่านี้ไว้ ให้คงทนถาวรตกเป็นมรดกของชนรุ่นหลังต่อไป ข้าพเจ้าเห็นว่าวัตถุและศิลปวัตถุทั้งหลายนั้น เป็นสิ่งสำคัญที่ชี้ให้เห็นอดีตอันรุ่งโรจน์ของชาติไทยเรา เป็นประโยชน์แก่การศึกษา ทั้งในทาง ประวัติศาสตร์ ศิลปะ โบราณคดีและวัฒนธรรม จึงควรที่ทุกฝ่ายจะได้ช่วยกันทะนุถนอม บำรุง รักษา อย่าให้สูญสลายไป...”

(กรมศิลปากร, 2554, น.125)

จากตัวอย่างที่ยกมาอธิบายทั้งหมด แสดงให้เห็นเด่นชัดว่า ศาสตร์พระราชามีประโยชน์ต่อสรรพสิ่งหลาย ๆ มิติ ทั้งวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์ วิทยาศาสตร์ประยุกต์ ศิลปะ วัฒนธรรม สังคม ดังนั้น การศึกษาพระราชดำรัส พระบรมราโชวาท หรือแนวพระราชดำริ จึงมีส่วนช่วยให้ผู้ศึกษาเกิดความฉลาดรู้ เกิดประโยชน์ทั้งตนเอง สังคม ประเทศชาติ และมวลมนุษยชาติโดยรวม

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้ทรงอธิบายถึงเป้าหมายในการพัฒนาไว้ดังนี้

“เป้าหมายในการพัฒนาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว คือ “การพัฒนาที่ยั่งยืน” เพื่อปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ของคน โดยไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ให้คนมีความสุข โดยต้องคำนึง เรื่องสภาพภูมิศาสตร์ ความเชื่อทางศาสนา เชื้อชาติ และภูมิหลังทางเศรษฐกิจ สังคม แม้ว่าวิธีการพัฒนามีหลากหลาย แต่ที่สำคัญคือนักพัฒนาจะต้องมีความรัก ความห่วงใย

ความรับผิดชอบ และการเคารพในเพื่อนมนุษย์ จะเห็นได้ว่าการพัฒนาเกี่ยวข้องกับ มนุษยชาติ และเป็นเรื่องของจิตใจ”

(พระมหากษัตริย์นักพัฒนา เพื่อประโยชน์สุขสู่ปวงประชา, 2554 อังในห้องสมุดมั่นพัฒนา, ม.ป.ป.)

บรรณานุกรม

- กปร. (ม.ป.ป.) โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. สืบค้นจาก <http://www.rdpb.go.th/Project/ProjectPage/60?title=ประเภทของโครงการด้านต่างๆ>
- เกษม วัฒนชัย. (2558). *ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับความเข้มแข็งของโรงเรียน*. ศูนย์สถานศึกษาพอเพียง มูลนิธิยุวสถิรคุณ กรุงเทพฯ: ธนิสโรพิมพ์
- ชูสิทธิ์ ชูชาติ. (2557). *ตามรอยพระราชดำริสู่ความสำเร็จ*. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
- ชูสิทธิ์ ชูชาติ. (2559). *7 ทศวรรษ แห่งการครอบลือราชสมบัติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับการสืบสานศิลปวัฒนธรรม*. เชียงใหม่ : สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
- ดาวพงษ์ รัตนสุวรรณ. (2561, กุมภาพันธ์) *ศาสตร์พระราชสำหรับการพัฒนาท้องถิ่น*. ใน การเสวนาศาสตร์พระราชสำหรับการพัฒนาท้องถิ่น. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
- สมบัติ นพรัถ. (2561). *ศาสตร์พระราชสู่การพัฒนาศาสตร์การบริหาร*. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ และสำนักงานหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. (2551). *จดจารพระมหากรุณาพระมหากษัตริย์นักพัฒนา เพื่อปวงประชาร่วมเย็น*. กรุงเทพฯ : ชาวฤกษ์ คอมมูนิเคชั่น จำกัด
- ห้องสมุดมั่นพัฒนา. (ม.ป.ป.) *มูลนิธิปิดทองหลังพระสืบสานแนวพระราชดำริ*. สืบค้นจาก <http://www.manpattanalibrary.com/admin/pdf/768/pdffile.pdf>
- ห้องสมุดมั่นพัฒนา. (2561). *ศาสตร์พระราช...ศาสตร์เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน*. สืบค้นจาก <http://www.manpatanalibrary.com/newsdetail.php?id=23>